

varakapasiteetilla jääkaappeja.

Kaikkea ei lyhyessä esitte-lyssä ole mahdollista selostaa, mutta Samuelsonin kirjaa voi hyvällä omallatunnolla suositella luettavaksi. Tosin esityksessä on jonkin verran häiritsevää toistoa, joka paikoitellen hämää lukijaa. Vastapainoksi tekijä sanoo sanottavansa juoheasti soljuvalla ruotsinkielellä, konstailematta teorioilla tai ammattislangilla, niin että tätä kirjaa lukee mielikseen.

Virheitä ei varsinaisesti hahuttanut etsiä, mutta yksi hupainen sattui silmään: kuvatekstissä s. 66 on kuvassa näkyvän panssarijunan nimeksi sanottu Julin Kalita. Mutta jos tarkkaan katsoo vanhalla kirjaintyyllillä tykkivaunun laitaan tekstattua nimeä, näkee että etunimi on IOÐHH eli Ioann, tutummin siis Iivana Kalita.

Pertti Luntinen

Ryssänviha työväliseenä

Outi Karemaa: Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917–1923. Suomen Historiallinen Seura. Bibliotheca historica 30. Helsinki 1998. 221 s.

■ *Outi Karemaan* väitöskirja kohdistuu keskeiseen Suomen uudemman historian murrokseen: itsenäistymiseen ja sitä välittömästi seuranneeseen valtion muodostamisen ja kansakunnan uudelleenmääritte-

lyn prosessiin. Tässä uudelleenmäärittelyssä kysymys venäläisyydestä oli keskeinen. Karemaa tarkastelee sitä, miten venäläisvihaa muokattiin suomalaisessa julkisuudessa vuosina 1917–23, minkälaisiin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin jännitteisiin ja tavoitteisiin tämä muokausprosessi sitoutui, sekä miten ja ennen kaikkea miksi suomalaisessa julkisuudessa ilmennyt venäläisviha muuttui, levisi ja voimistui voimakkaasti tuona aikana.

Peruskäsitteet, joihin Karemaan tarkastelu sitoutuu ovat rasismi ja toiseus. Rasismin käsitettä hän käyttää paljon merkityksessä, missä sitä käytetään yleisessä kansalaiskeskustelussa. Sen mukaisesti rasismi määritellään ”rodun” perusteella tapahtuvaksi syrjinnäksi, sorroksi tai kiihkoiluksi. Rasismi voidaan määritellä myös opiksi, politiikaksi tai asenteeksi, jotka rakentuvat näkemykselle rotujen erilaisuudesta. Rasismiksi tässä mielessä Karemaa lukee myös voimakkaasti negatiivisen suhtautumisen pakolaisiin tai ylipäättään niihin, jotka voidaan katsoa kansallisesti vieraisiksi.

Myös Toiseuden käsitteen Karemaa sitoo rasismiin. Hänen mukaansa eurooppalaisen rasismin historiassa keskeistä on ollut ajatus Toisesta vastakohtana Itselle. On ollut tärkeä luoda vastapooli, jonka hyllyys ja epänormaalius määrittelee oman tervejärkisyyden ja normaaliuden. Kysymys on siis identiteetin rakentamisesta vetämällä raja Itsen ja Toisen välille ja konstruoimalla Toiseen sitoutunut Paha.

Karemaan tutkimusteema oli ilmestyessään ja on yhä

monella tavoin ajankohtainen. Sen ilmestyessä vuonna 1998 vietettiin Suomen itsenäistymisen 80-vuotisjuhlavuotta. Samoin oli kulunut 80-vuotta kevään 1918 tapahtumista. Keskustelu noiden vuosien ja tapahtumien merkityksestä Suomelle on viime aikoina kiihtynyt ja saanut myös tutkimuksellista latausta; Karemaan työ tuo oman lisänsä esimerkiksi juuri kevään 1918 tapahtumien arviointiin. Samaan joukkoon on sittemmin liittynyt laaja sotaturmat-projekti.

Karemaan työllä on myös vielä ajankohtaisempi juonne. Se rasismin, vihan ja ennakkoluulojen maailma, jota hän tarkastelee, on myös tänään suomalaista arkipäivää. Pakolaiskysymys – Karjalan evakot pois lukien – on aktualisoitunut meillä ensimmäisen kerran sitten Venäjän vallankumouksen ja itsenäisyyden alkuvuosien. Voimme olettaa, että Karemaan työ antaa lähtökohtia myös nykyisen pakolaiskeskustelun kohtaamiseen ja arviointiin.

Tulkinnallisesti Karemaan työ liittyy traditioon, jonka käynnisti Matti Klingen Ryssänviha-artikkeli Vihan veljistä valtiosotalismiin -kirjassa vuonna 1972. Samaa linjaa ovat sittemmin jatkaneet erityisesti Heikki Luostarinen ja allekirjoittanut. Tässä tulkintalinjassa suomalaisten korostetun kielteinen asenne venäläisiin ja vihakin venäläisiä kohtaan sekä venäläisten asema suomalaisessa julkisuudessa nähdään erityisesti itsenäisyyden aikaa koskevana ilmiönä. Perusväittäämä on, että toisin kuin aikaisemmassa tutkimuksessa katsottiin, Suomessa ei ole val-

linnut mitään ikaikaista, kattavaa venäläisvihaa, vaan se on syntynyt ja synnytetty itenäisyyden alkuvuosien ja vuosikymmenten yhteiskunnallisessa, aatteellisessa ja poliittisessa prosessissa.

Tieteellisesti Karemaa sijoitetaan tutkimuksensa väljästi mentaliteettihistorian, yleisen ja julkisen mielipiteen tutkimuksen sekä aatehistorian piiriin. Tutkimuksensa pääkysymykseksi hän asettaa sen selvittämisen, miten ja ennen kaikkea miksi suomalaisessa julkisuudessa ilmennyt venäläisviha muuttui, voimistui ja levisi juuri vuosina 1910-luvun lopussa ja 20-luvun alussa. Mitä syitä ja keitä vihan taustalla oli? Keiden etuja venäläisviha palveli, miksi sitä lietsottiin, miksi se levisi niin voimakkaasti ja miksi sille oli tilausta?

Karemaan tutkimuksen ongelmanasettelu ja käsittely ovat perustellussa suhteessa toisiinsa. Hän osoittaa vakuuttavasti, että venäläisviha oli useille suomalaisessa yhteiskunnassa vaikuttaneille ryhmille tärkeä väline ulko- ja sisäpoliittisten sekä kansallisten tavoitteiden ajamisessa. Kevään 1918 aikana ryssävihan takana näyttää pääasiassa olleen valkoisten halu tehdä venäläisistä sodan ja samalla kaiken muunkin pahan syntyupukki ja siten motivoida suomalaisia sodan ja valkoisten aatteiden taakse.

Vuosi 1919 näyttää muodostaneen eräänlaisen välivaiheen venäläisvihan kehityksessä. Silloin erityisesti ns. keskustapolitiikan ja vanhojen myöntöväisyyksiä piiristä pyrittiin asettamaan kansallisuusvihan rakentamista vastaan. Sen sijaan oikeistoradikaalit, erityi-

sesti aktivistit, ja maalaisliitto toimivat aktiivisesti venäläisvihan rakentamisessa. Karemaa osoittaa pätevästi ja aikaisemman tutkimuksen kuvaa selvästi uudistaen, että maalaisliitolle venäläisviha oli erittäin käyttökelpoinen työväline, jota myös aktiivisesti käytettiin. Rasistisen vihan käyttökelpoisuutta maalaisliittolaisessa julkisuudessa lisäsi Karemaan mukaan erityisesti se, että maalaisliitto ei voinut samalla tavoin kuin muut porvaripuolueet kohdistaa hyökkäystään suoraan työväestöön, koska se oletti erityisesti pienviljelijöiden ja maaseututyöväestön kuuluvan puolueen potentiaaliseen kannattajakuntaan. Liian jyrkkä työväestön tuomitseminen olisi mahdollisesti ajanut nämä äänestäjät sosiaalidemokraattien taakse.

Aktivistien valmiutta käyttää rasistisen vihan korttia yleisen mielipiteen muokkaamisessa lisäsi Karemaan mukaan valmiin aatepohjan ohella katkeruus siitä, että he kokivat vapaussodan jälkeen joutuneensa poliittisen elämän sivuraitteelle. Samoin he kokivat aateidensa haalenneen ja niihin etsittiin venäläisvihan avulla uutta paloa ja voimaa.

Myös punaisella puolella venäläisviha lisääntyi Karemaan mukaan selvästi 20-luvulle tultaessa. Heillekin kansan kokoaminen venäläisvastaisuuden aatteen alle oli edullista, kun he sisällissodan jälkeen halusivat tulla yleisesti hyväksytyiksi yhteiskunnassa.

Tämä venäläisvihan yleiskuva ja vihan rakentamisen prosessi lukuisine lisäpiirteineen ja yksityiskohtineen saa Karemaan kirjassa hyvän muotoi-

lun. Itsenäisen Suomen alkuvuosien aikana organisoitu venäläisvihan rakentamisen prosessi ei tämän tutkimuksen jälkeen ole epäselvä tai kyseenalainen, vaikka Karemaa enemmänkin tarkentaa kuin muuttaa aikaisempaa tulkintaa.

Kokonaistulkinnan ohella Karemaan tutkimus sisältää useita suppeampia kokonaisuuksia, jotka valaisevat tuon ajan keskeisiä yhteiskunnallisen taistelun prosesseja. Tarpeen on mainita esimerkiksi erinomainen analyysi ns. tsaarinupseereita vastaan käydystä kamppailusta.

Tämän hyvän ja osin erinomaisenkin empiirisen yleiskuvan esittämisen ohella Karemaan työhön liittyy myös merkittäviä ongelmia. Työn otsikkoon liittyvät ongelmat koskevat aloittamisvuoden 1917 perustelua; edeltävää kautta koskevaa aikaisempaan tutkimukseen perustuvaa tulkintaa olisi tullut pyrkiä tarkentamaan ja vahvistamaan tai horjuttamaan omalla empiirisellä työllä. Näin siksi, että edeltävä jaksio luo Karemaan tutkimuksen tulkinnallisen pohjan. Nyt Karemaa ottaa aikaisemman tutkimuksen pääosin annettuna ja jättää käyttämättä mahdollisuuden pohtia vuotta 1917 edeltänyttä venäläisvihan muokkaamisen prosessia. Sehän on paikannettavissa esimerkiksi helmikuun manifestin ja suuren adressin aikaan, moniin sorto- ja yhdenmukaistamiskausien vaiheisiin ja jääkäriilikeeseen. Vaikka niihin on aikaisemmassa tutkimuksessa viitattukin, Karemaan tutkimuksen kannalta ne muodostavat toisella tavoin keskeisen taustatekijän.

Myös otsikossa käytetty venäläisviha-käsite on ongelmallinen, koska se ei tee erottelua ihmisten tuntemaan ja julkisuudessa artikuloidun vihan välillä. Nyt työn otsikko ja käsittely eivät tarkasti ottaen vastaa toisiaan. Otsikon venäläisviha viittaa laajempaan alueeseen kuin kysymyksenasettelussa rajattu ”julkisuudessa ilmennyt venäläisviha”. Tämä käsitteellinen epäselvyys näkyy myös tulkinnoissa siten, että pääosin käsitellään eksplisiittisesti julkista vihaa, mutta välillä puhutaan venäläisvihasta, ”joka ei vielä ollut saavuttanut koko väestöä eikä sillä ollut yksimielistä ilmenemismuotoa” tai: ”Suojeluskuntalaisten kuva venäläisistä oli siis kaikin puolin selkeästi rasistinen.” Nämä tulkinnot kantavat mukanaan yleisyyden astetta, joka ei ole kysymyksenasettelun mukainen ja johon Karemaan empiirinen työ ei myöskään ulotu.

Tutkimuksen keskeisimmät ongelmat liittyvät kuitenkin johdannon luonteeseen sekä johdannossa esitettyjen lähtökohtien ja itse käsittelyn suhteeseen. Johdannon metodologinen osa sinällään ei ole erityisen onnistunut. Siihen on koottu hyvin erilaisiin metodologiisiin sitoumuksiin perustuvia tieteellisiä ajattelutapoja, joiden suhdetta toisiinsa ei pohdita. Lisäksi metodologinen tarkastelu perustuu suurelta osin vanhaan tai ainakin kokolailla sekundaariin kirjallisuuteen. Siten esimerkiksi mentaliteettien historia, yleisen tai julkisen mielipiteen tutkimus ja aatehistoria saavat nykypäivän näkökulmasta riittämättömän ja vinonkin luonnehdinnan.

Mentaliteetti-käsite ei myöskään toimi riittävästi analyysikäsitteenä. Karemaa ei esimerkiksi pohdi sitä, onko venäläisstereotyyppien pitkä kesto mentaliteettinen rakenne vai Venäjään liittyvän julkisuuden tai stereotyyppien rakenne. Myöskään käsittelyyn ei nouse se, miten ja millä mekanismeilla vanha, jostain 1500-luvulta peräisin oleva eurooppalainen stereotyyppia-aineisto ja sen käyttö 1920-luvun Suomessa kytkeytyvät toisiinsa. Hän ei siis pohdi sitä, onko 1920-luvun alussa jollain tavoin läsnä 1500-luku vai vain eri tavoin elämäänsä elänyt ja julkisuudessa vähitellen erilaisia muotoja saanut kuvasto. Kun Karemaa nostaa annalistien teksteihin palautuvan pitkän keston teorian esiin, hänen olisi myös pitänyt pohtia, mitä se työn tulkintarakenteen kannalta merkitsee.

Karemaan johdannon aate-, asenne- ja mielipidehistoriaan liittyvä osa perustuu pelkästään 1960-luvulta peräisin olevalle kirjallisuudelle. Kuitenkin juuri tällä alueella tieteellisten keskustelujen ja teorianmuodostuksen luonne on tuon jälkeen muuttunut ratkaisevasti. Esimerkiksi koko diskurssi-käsite ja diskurssianalyysi on tullut mukaan vasta myöhemmin. Nyt esitetyssä muodossa johdanto on tältä osin pahemman kerran vanhentunut.

Perusteltua olisi siis ollut, että Karemaan työn metodologiset lähtökodit olisivat muodostaneet johdonmukaiseman ja ehjemmän kokonaisuuden. Toisaalta tämän ongelman merkitystä tutkimuksessa esitetyn tulkinnan kannalta vähentää se, että näitä teoret-

tisia lähtökohtia ei käsittelyssä juuri lainkaan hyödynnetä.

Toisin on työn peruskäsitteiden rasismi ja Toiseus kohdalla. Nämä molemmat käsitteet näyttävät tuottavan työhön valmiita tulkintoja, joita ikään kuin kuvitetaan empiirisellä aineistolla. Tutkimuksen alussa tarkastelun perustaksi otettu rasismien määritelmä on analyttiseksi käsitteeksi liian laaja ja erottelukyvytön. Rasismi ilmenee Karemaan mukaan ”yleisesti mm. rotuennakkoiluoloina, joilla tarkoitetaan voimakasta negatiivista suhtautumista vieraisiin ihmisiin”. Tällä tavoin määriteltynä käsite tuottaa rasismiksi luokiteltavaa venäläisvihaa kaikkien niiden tekstien tulkintaan, joissa venäläisiin suhtaudutaan kielteisesti tai torjuvasti. Kaikki tällainen ei kuitenkaan ole rasismia. Vaikka historian tutkimus käyttääkin näennäisesti yleiskieltä, sen käsitteiltä ja ilmaisuilta edellytetään oleellisesti suurempaa täsmällisyyttä, tarkkuutta ja analyttisyyttä kuin samalta näyttäviltä yleiskielen ilmaisuilta. Karemaan käyttämä rasismien käsite ei tässä muodossaan oikein täytä tieteellisen käsitteen edellytyksiä.

Toiseus puolestaan toimii nykyajassa muotoiltuna teoreettisena käsitteenä, joka mustan käden tavoin antaa valmiin tulkinnan empiirisen aineiston tosiasioille. Näyttää myös siltä, että ainakin joskus Karemaa tulkitsee Toiseuden kautta sellaisiakin asioita, joissa kysymys voi olla ensisijaisesti jostain muusta. Siten esimerkiksi sivulla 190 käsitellään vasemmiston piirissä esiintyvää Toiseuden pelkoa, mutta yhtä

hyvin kysymys voi olla lähes yksinomaan venäläisten pakolaisten muodostamasta uhkasta työ- ja elinolosuhteille. Voi olla, että kysymys on myös Toiseudesta, mutta analyysi ei oikein riitä erottelun tekemiseen.

Toiseuden kohdalla olisi voinut toimia esimerkiksi niin, että käsite olisi kyllä tuotu esiin työn johdannossa, mutta sitten siihen olisi palattu vasta loppuluvussa, jossa se olisi toiminut kokoavan tarkastelun lähtökohdana. Tällöin Toiseus olisi toiminut pikemminkin kysymyskäsitteenä kuin tulkin-takäsitteenä. Silloin olisi välttytty siltä päälle liimatun tulkin-nan ja tautologian vaikutelmal-ta, joka Toiseuden – ja myös rasismin – käsitteeseen työssä nyt jossain määrin liittyy.

Arvioni Outi Karemaan väitöskirjasta on siis vahvasti dualistinen. Tutkimus on empiirisen analyysin osalta onnistunut ja osittain erittäin onnistunut, mutta sen teoreettiseen lataukseen sisältyy merkittäviä ongelmia. Tarkemmalla teoreettisella työskentelyllä näiden ongelmien merkitystä olisi voinut vähentää.

Kari Immonen

Palava usko urheiluun

Harri Salimäki: Isänmaan ja urheilu-uskon mies. Lauri Pihkala modernin urheiluaatteen esitaistelijana. SKS. Bibliotheca Historica 62. Helsinki 2000. 426 s.

■ Modernin urheilun läpimurto 1800-luvun lopulla ja seuraavan vuosisadan alussa oli muutama vuosikymmen sitten tärkeä temaattinen kokonaisuus urheiluhistoriallisen tutkimuksen todelliselle läpimurrolle Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Tämä toteamus olisi uskoakseni helposti osoitettavissa tutkimalla, mitä urheiluhistorian alalla on näinä vuosikymmeninä kirjoitettu. Toteamus pätee hyvin myös Suomen tutkimusperinteeseen, mainittakoon vain Leena Laineen, Henrik Meinanderin ja Seppo Hentilän tutkimukset. Sisällöllisesti tutkimus on painottunut vahvasti toisaalta instituutioihin, erityisesti urheilujärjestöihin ja toisaalta urheilumuotoihin, jos kohta esimerkiksi Meinanderin väitöskirjassa tutkitaan uudenlaisen miehuuden ihanteen läpimurtoa ja Laine on tutkinut naiseuden roolia urheilussa. Urheilun roolia itsenäisessä Suomessa on ehditty jo tutkia verraten runsaasti.

Myös *Harri Salimäen* tutkimuksessa on kysymys modernin urheilun läpimurrosta. Mutta otsikko kertoo samalla myös sen, missä suhteissa tutkimus poikkeaa aiemman tutkimuksen valtavuosta. Ensinnäkin siinä on tutkimuskohteena yksittäinen henkilö, Lauri Tahko Pihkala. Tahkosta on olemassa kaksikin elämäkerrtaa, Kauko Kareen "Lauri Pihkala – legenda jo eläessään" v:lta 1975 ja Raimo Seppälän "Tahko" vuodelta 1982. Salimäki ei ole lähtenyt kirjoittamaan kolmatta elämäkerrtaa, vaikka tutkimuksen näkökulmasta sekin olisi ollut ihan perusteltua. Sensijaan hän pureutuu Lauri Pihkalan elämäntapahtumien syövereihin pyrki- myksenään osoittaa, mikä rooli urheilulla siinä oli. Vaikka tätäkin teemaa on aiemmassa tutkimuksessa sivuttu, Salimäki on ilman muuta pystynyt – tarvitsematta edes käyttää kaarteissa kyynärpäitä – rai- vaamaan tutkimukselleen vapaan tilan. Salimäen tutkimus on kysymyksenasettelultaan suomalaisessa urheiluhistoriallisessa tutkimuksessa uudenlainen, mielenkiintoinen ja merkittävä.

Tutkielman rakenne herättää muutamia kysymyksiä. Pääluke "Maanpuolustusta, urheilua, ideoita ja filosofiaa miehuudesta hautaan 1918-1981" perustuu aika pitkälle aiempaan tutkimukseen ja tuo muutenkin hyvin vähän uutta. Kun tekijä lisäksi korostaa tutkimustehtävässään, että hänen tavoitteenaan ei ole elämäkerran kirjoittaminen, niin laaja pääluke jää hieman irralliseksi. Kiinteämpi kokonaisuus olisi saatu jättämällä se joko kokonaan pois tai muotoilemalla sen otsikko niin, että luvussa olisi tarkasteltu Tahkon jo 1910-luvulla muotoutuneen urheilu-uskon pysyvyyttä.

Tehtävänsä määriteltessään Salimäki kirjoittaa (s. 19), että